

INTRODUCCIÓ

Al novembre de 1999, el Grup de Recerca de Literatura Contemporània convocava en la Universitat d'Alacant el I Simposi Internacional de Literatura Autobiogràfica (SILA), sobre «Història, memòria i construcció del subjecte». Aquella iniciativa, amb el temps, acabaria sent una fita important: l'inici dels estudis sobre literatura autobiogràfica (memòries, autobiografies, autoretrats, gèneres epistolars, diaris i dietaris, etc.) impulsats per aquest Grup de Recerca alacantí. Fet i fet, cada dos o tres anys Alacant assumeix una curiosa capitalitat i esdevé, amb el SILA, referent en els estudis de l'anomenada *literatura del jo*. Així, a l'octubre de 2001, la cita proposava anàlisis sobre «La construcció del subjecte femení» i «Periodisme i literatura en l'esfera del jo». Un parell d'anys més tard, al novembre de 2003, les atencions se centraven en el fèrtil terreny on conflueixen l'epístola i la literatura. I, per fi, al novembre de 2005, hi havia el monogràfic sobre «Diaris i dietaris»: l'esdeveniment s'afermava definitivament a escala internacional, amb la participació dels més prestigiosos especialistes sobre el tema —incloent-hi Philippe Lejeune, veritable capdavanter en l'estudi de textos literaris involucrats en l'esfera del jo.

Aquests quatre primers simposis, de més a més, van acabar derivant en l'edició de volums especialitzats paral·lels. Tal és l'origen de les monografies que l'editorial valenciana Denes ha anat publicant sobre *Literatura autobiogràfica. Història, memòria i construcció del subjecte* (2001), *Memòria i literatura. La construcció del subjecte femení. Periodisme i autobiografia* (2002), *Epístola i literatura* (2004) i *Diaris i dietaris* (2007): un corpus total de 1.768 pàgines, que constitueix una part notable —potser la més important— de la literatura crítica que la qüestió ha generat en el nostre àmbit cultural.

El V Simposi, seguint el fil embastat durant les edicions anteriors, establia com a tema «Els diaris i el cànon literari» i es proposava «avançar en el coneixement de la literatura autobiogràfica, concretament dels diaris, tant des d'una perspectiva general —com a producte literari, els components del qual poden ser aïllats i descrits— com dins del conjunt literari català contemporani». Així doncs, del 6 al 8 de novembre de

2008, el SILA va congregar els estudiosos interessats a reflexionar sobre la poètica del diari des del punt de vista del cànon, i sobre els diaris concrets que —segons una enquesta prèvia— podien ocupar posicions destacades en el cànon. I tot plegat, naturalment, havia de ser el pretext per a iniciar un debat sobre els components destacats del gènere diarístic i per a aprofundir en el coneixement —el coneixement comparat, s'entén— d'alguns diaris concrets.

Si pensàvem a traduir en una única publicació els continguts tractats en aquell V Simposi, el volum i l'heterogeneïtat de les aportacions desbordaven, fins en la previsió més continguda, els límits raonables d'un llibre convencional. L'increment en el gruix dels quatre llibres editats amb Denes (de 384, 360, 496 i 526 pàgines respectivament) no era ja una solució. I es va optar, així doncs, per derivar el coneixement gestionat en el SILA cap a més d'una plataforma: en el núm. 30 de *L'Espill*, per exemple, es publicava ja a l'hivern de 2008 el monogràfic «Dietaris i dietarisme», amb textos d'Anna Esteve, Dari Escandell, Dolors Madrenas, Joan M. Ribera, M. Àngels Francés, Enric Balaguer, Narcís Garolera, Manuel Llanas i Joaquim Espinós (codificats a partir de les respectives aportacions al V Simposi). I ara, en la primera singladura d'ÍTACA, veu la llum una altra part substancial del coneixement compartit en aquella cita: el monogràfic «Diaris i cànon literari». Es tracta d'un total de catorze treballs, sobre unes tantes altres qüestions enfocades en el SILA, i a propòsit de temes que —més de prop o més de lluny— tenen a veure amb el títol que aquella convocatòria científica propugnava.

En la primera de les aportacions, Júlia Benavent aporta claus interpretatives per a *Il mestiere di vivere* de Cesare Pavese, mostra algunes de les tortuoses contradiccions del malaguanyat escriptor, i analitza la censura que es va operar quan l'editorial Einaudi finalment es va decidir a publicar-ne el cèlebre diari. Tot seguit, Joan Borja, després d'un seguit de consideracions generals sobre diaris i cànon literari, ataca l'estudi concret de *Trajecte circular*, un singular dietari del valencià Vicent Alonso: hi analitza el pacte de lectura proposat, les concomitàncies amb l'assaig fusterià, les funcions discursives de l'evocació o la quotidianitat i,

sobretot, l'abundós joc d'intertextualitats i el tipus —i les funcions— de les citacions reportades.

En tercer lloc es presenta l'estudi de Roser Calvo sobre «Josep Vallverdú, un escriptor de dietaris?», en què s'examinen els singulars diaris de l'escriptor lleidatà. Amb una atenció especial en l'obra *Quasi nou llunes*, l'autora observa com la prosa hi queda imbuïda del pes dels anys viscuts. Per la seua part Josep Camps, en «Apunts per a una lectura del *Diari íntim* de Ferran Canyameres», contextualitza i comenta aquest diari pòstum, testimoni del llarg exili, i acaba reivindicant que «pel seu innegable interès i qualitat literària, mereix ocupar, sens dubte, una posició de privilegi en un futur cànon de la literatura autobiogràfica catalana». I Núria Calafell encara l'estudi d'uns textos, els del diari d'Alejandra Pizarnik, que assumeixen les friccions i les paradoxes de qui hi reclamava una pàtria de comoditats i, alhora, en reconeixia l'estranyesa, la pèrdua, la identitat vulnerada.

En la seua aportació Enric Falguera examina *El temps que fuig*, de Tomàs Garcés, amb un estudi que subratlla el valor d'aquest text (originalment titulat *El rellotge de Berna*) en relació amb la vida i l'obra del cèlebre poeta. Cal recordar que aquest reconegut dietari —que amplia a la prosa el seu personal concepte de la poesia— posa fi, en l'obra de l'advocat barceloní, a un silenci de tretze anys des de l'última publicació original. Així doncs, el treball de Falguera revisa aspectes com el pas del temps, la barreja de vida i literatura, la personalitat poètica, els esdeveniments de cada dia, el cristianisme, l'equació entre somni i poesia, les anècdotes i les opinions sobre grans escriptors, etc. Tot seguit Xavier Ferré, de la Universitat Rovira i Virgili, indaga en les claus referencials d'*Els darrers dies de la Catalunya republicana*: l'emblemàtic i testimonial «diari polític» de qui dona nom a la Universitat de Tarragona. Publicat inicialment per la revista *Catalunya* a Buenos Aires el 1940, aquest diari és —ho recorda Xavier Ferré en encetar el seu estudi— «el primer document publicat sobre la diàspora en el context coetani».

Els diaris de Fernando Pessoa —l'home que era i no era Ricardo Reis, Álvaro de los Campos, Alberto Caeiro o Bernardo Soares— centren la contribució al monogràfic de José Ángel Gacía López, que rastreja les lectures i les relacions intel·lectuals de Pessoa, les anècdotes

vitals, les consideracions sobre l'amor, les postures davant del fet religiós o les diferents actituds corresponents als seus heterònims. I Eloi Grasset, a continuació, especula sobre «Referent i estil en el diari» en una de les col·laboracions amb major substància teòrica del volum. Després de recordar-nos, per exemple, que «Si la literatura existeix [...] és veritat» i que «Gustave Flaubert [...] tenia molt clar que la literatura no tenia res a envejar a l'exactitud de les ciències», Grasset ens obsequia amb una extensa i sagaç reflexió sobre autobiografia i literatura, que ataca des de la caracterització dels dietaris com a forma de literatura («la submissió de manera explícita del text al calendari és l'única possible característica unívoca del dietari que permet el desenvolupament regular de la progressió d'escriptura») fins a la problemàtica que afecta la dissolució de límits en els gèneres literaris («el dietari i la seva inclusió en l'imaginari dels gèneres literaris representa un dels detonants per a l'explosió de la noció mateixa de gènere literari»), amb l'espectacular conclusió que «El dietari esborra els gèneres», per la qual cosa «hem d'aprendre a buscar la literatura en un altre lloc, més enllà dels gèneres».

Sense solució de continuïtat apareix, després del de Grasset, l'article «Per manament del confessor: l'esclat de l'autobiografia femenina en l'edat moderna. El cas del dietari espiritual de la il·licitana sor Gertrudis de la Santíssima Trinitat», de M. Ángeles Herrero: un treball que s'allunya de la dietarística contemporània i s'endinsa pel curiós món de l'autobiografia femenina i els diaris espirituals en l'edat moderna. Resseguint el cas concret de sor Gertrudis d'Elx —que exemplifica una realitat lingüística, ideològica, històrica i social en el context valencià—, Herrero demostra la pervivència fins al segle XVIII de «l'estereotip de l'autobiografia espiritual femenina que es posà en voga a partir del segle XVI i, sobretot, en el XVII». Una visió projectada sobre el present i el futur immediat de l'autobiografia és, en canvi, la que aporta Gonçal López-Pampló en «Un cànon al marge del cànon», que tracta el fenomen dels blogs amb consideracions sobre les tecnologies informàtiques i el desenvolupament del paradigma comunicatiu; sobre com aquest paradigma afecta la noció de cànon; sobre quins són els límits que defineixen el camp literari i el camp digital; i, finalment, sobre el cas

concret de *La catosfera literària*: la primera antologia de blogs en català presentada en format de llibre.

Antoni Maestre focalitza en la seua investigació «El diari surrealista de J. V. Foix». «El *Diari 1918* és probablement una de les obres que més s'allunya de les directrius canòniques del gènere», sentència l'autor. I proposa així una revisió d'aquest text d'aparença híbrida («un diari escrit en prosa poètica o un conjunt de proses poètiques en forma de diari»), amb una atenció específica a l'originalitat d'un text que sembla penetrar l'espai de l'inconscient i que suggereix un nou concepte de diari que, a diferència del convencional, «serveix per a expressar la visió de l'art i de l'experiència que preconitzen les avantguardes i, més tard, l'experimentalisme —o, si es vol, les teories postestructuralistes, o el postmodernisme».

Maria Pujol-Valls complementa el treball de Roser Calvo amb una altra visió sobre els dietaris de Josep Vallverdú que percaça escatir raons personals i col·lectives per a les frustracions expressades en *Hora nona. Llibre de capvespres* (2005) i *Quasi nou llunes* (2007). I és que, en paraules de l'autora, «Vallverdú se sent frustrat perquè s'adona que els Països Catalans pateixen moltes deficiències que ell i els altres homes de lletres de la represa van intentar superar [...]; que les generacions posteriors no els han sabut prendre el relleu». Per últim, Ramon Salvo Torres escruta des de diversos angles el *Diari* de Manuel de Pedrolo, en tant que darrer projecte narratiu del prolífic escriptor de l'Aranyó. L'exercici permet a l'estudiós, entre moltes altres coses, comentar l'anomenada «paradoxa pedroliana»: per un costat, el silenci i l'escassa valoració de la crítica; per l'altre, l'èxit extraordinari de lectors.

En conjunt, el monogràfic «Diaris i cànon literari» aporta idees, descripcions, deduccions, reflexions i dubtes valuosos per al millor coneixement de la diarística contemporània: un fenomen representatiu i indestruïble del fragmentarisme a què sembla apuntar el món que vivim; una àncora en la mar del temps que, consegüentment, no pot ser negligida en cap retrat de la literatura i la societat contemporànies.

Joan Borja i Sanz
Universitat d'Alacant